

SADAŠNJE STANJE NAŠE SAKRALNE UMJETNOSTI

Marijan I. ČAGALJ

Naša tema obuhvaća sadašnji trenutak sakralne umjetnosti kod nas, i pokušat ćemo dati nekoliko općih usmjerenja u pravcu maksimalnog pokristovljenja čovjeka i vremena od danas i onog od sutra pomoću elemenata umjetnosti.

Uzmimo najprije u razmatranje našu katoličku *literaturu*. Prije svega moramo naglasiti našu specifičnu situaciju s obzirom na ekonomske i druge neke zgrade i nezgode, pa i kad to uzmemo u obzir, budimo iskreni i recimo sve što se mora objektivno reći.

Pogledajmo najprije likovnu opremu naših knjiga. Ciklostilska izdanja, razumljivo, a priori s obzirom na opremu izuzimamo. A ostalo, sve što je knjigotiskom izdano, po svojoj likovnoj premi ne dostiže prosječnu razinu opreme knjiga koje nisu naše. U mnogo slučajeva oprema odgovara sadržaju. I jedno i drugo: siromaštvo siromaštva.

Kakve su korice i omoti gotovo svih naših knjiga i knjižica? Korice nekih knjiga podsjećaju nas na loše korice priručnika geometrije ili geografije. Neke opet na likovnu opremu najjadnijih kutija za cigarete. Na primjer, ako pogledamo katekizme: osim slovenskih katekizama za djecu, koji su ipak na priličnoj visini, sve druge katekizme treba samo staviti uz ostale knjige one djece kojoj su naši katekizmi namijenjeni. Stavimo li ih npr. uz pučkoškolske priručnike kao što su: *Sunce na prozorčiću*, *Zlatna lađa*, *Moj zavičaj* i tako redom, pruža nam se prigoda da se zastidimo. S obzirom na likovnu opremu naših knjiga ne treba više ništa reći; jednostavno ovdje smo bez ukusa i nemarni.

S obzirom na sadržajni materijal i nutarnju estetsku formu naše literature, daleko smo od toga da bismo se danas gordili. Prije svega, sva naša domaća literatura uglavnom je propovjedničkog sadržaja. To je momenat njene specifičnosti, koji moramo uvažiti pri kritičkom pristupu ovoj literaturi. Ne možemo takve knjige uspoređivati ni sa današnjim romanima, ni dramama ili mnogim drugim književnim vrstama. Međutim, budući da su naše knjige takve kakve jesu, bilo izravno bilo neizravno namijenjene ipak narodu, ne smijemo ih izuzeti iz kritičkog kruga koji bezuvjetno i od njih traži razmjernu popularnost. Prirodno bi bilo da jezični materijal naše literature bude ravan jezičnom materi-

jalu i potencijalu opće današnje naše literature. Moramo priznati da smo daleko od tog ideala.

Naša literarna metaforika ne samo da je siromašna nego je karnevalski neskladna. Ona je sterilna, neizbrušena, neodmjerena — prepuštena sasvim rudimentarnoj estetici. Mislim da sterilna gipsiranost i skeletičnost filozofsko-teološkog načina izlaganja, koji je još uvijek ukatedren kod nas, ostavlja štetne posljedice i na naše duhovne pisce.

Kad bismo trijezno i prisebno pristupili i križali u našoj duhovnoj domaćoj literaturi sve što je pusta i suha fraza, maska, šminka, zavrzlam, loše nacrtana kulisa, mnoge bi knjige naprosto nestale, kao što nestaje magle ispred vjetra. Zbilja ništa ne možemo učiniti s ovakvom literaturom, dok se ljudski ne potrudimo i sami melioriziramo te naše maglovite »doline od suza«, neplodne pokrajine pune »močvara«, »bara«, »kaljuža«. Bezuvjetno bi trebalo prorijediti i neukusne i nestvarne gustike i livade »ljiljana«. Pa i »srce« bi već jednom trebalo ostaviti na miru. No u našoj literaturi općenito to siromašno »srce« skoro je glavni junak. U našem se srcu svašta događa. U njem gore »plamenovi«, u njem tinja »žar«, kao u staroj glinenoj peći. U tom »srcu« također »zvoni«, neprestano nešto »odzvanja«, nešto »odjekuje«, kao da u njem živi Veli Jože i vječito poteže Motovunska zvona. Bez ikakve šale, kad bismo isprali sve suvišne i nakaradno, nefunkcionalno iz naše literature, kao što voda ispire pijesak, tad bi ona postala ljudska, skromna, ali iskrena i lijepa.

Ako treba još jednom naglasiti i uzeti u obzir specifičnost materije, posebnost teologije, koja kroz tu literaturu probija ili bi probiti morala, tad ne zaboravimo da i B. Pascal nešto umije i znači, kad kaže: »Oni daju hvalu prirodnosti koji pokazuju da ona može govoriti o svemu, pa čak i o teologiji.« (Misli, 29)

Također, dopustimo li i to da se o natprirodnoj stvarnosti ne da baš uvijek govoriti prirodno, ne slijedi da se o njoj smije govoriti *neprirodno*.

Čovjek i o svojoj nemoći mora smoci, reći istinsku, pravu nezamjenjivu riječ. Psalmista je to znao:

Pružam k tebi ruke svoje;
duša mi je kao sušna zemlja pred tobom.
Pohitaj, usliši me; Gospode,
nestaje duha mojega . . . (Ps 143, 6—7)

Mirno moramo reći ovo: gdje nema jasne, precizirane, iscizelirane misli i spoznaje tu nema ni prave, jasne, jednostavne ali čarobne i čudotvorne riječi (Gospodine, reci samo riječ). Jednostavnost je najveći dommet umjetnosti, a sastoji se u pravoj izražajnoj pogođenosti biti stvari ili problema. Međutim, o našoj suvremenoj knjizi i homiletskoj praksi ne treba dalje raspravljati. Puno toga sliči na prašinu i vjetar. I klasična i suvremena literatura koja nije »naša« puno bi nas mogla poučiti i osposobiti, da mi efikasno učimo druge. Izražajne grane suvremene literature, koja živi pored nas, već su dosegle svemirsku dimenziju, a velebna Božja objava prisiljena je vegetirati u našoj kržljivoj žuki i brnistri.

Ovdje možda dolazi trenutak da uzmemo u obzir naš tzv. »priprosti puk«. Pa onda treba odgovoriti na pitanje, jesmo li mi postavljeni da učimo puk, ili je on preuzeo ulogu da nas preokreće u intelektualne pučane?

Još samo da reknemo i priznamo da imamo svega dvije ili tri knjige koje se bliže suvremenoj eksplikaciji Evandelja. Ostale sve mogle bi se svesti na vrlo malu formu, koja bi možda mogla stati i u najsitnije džepove na ljudskoj garderobi. Nipošto ne želimo nijekati dobru volju i, možda, višegodišnje napore oko nastajanja pojedinih knjiga na koje se ovaj osvrt odnosi. Svaka čast. No jedno su htijenja, a drugo su ostvarenja.

Red je da se osvrnemo i na naše katoličke časopise i novine. Ovdje moramo biti kratki. Najprije, svi znamo, da je to sve tek rođeno, premlado. A i sveti Pavao kaže: »Kad sam bio dijete, mislio sam kao dijete.« Pa ipak te naše časopise i novine ne uređuju djeca, nego u mnogočemu hvalevrijedni ljudi. Međutim svi redom bi se morali potruditi da se kane montaža, apologetsko moralističkih isforsiranih i neukusnih naravoučenijskih. Trebali bi manje snaga ulagati u bezefektna i neplodna trčkanja za senzacijama i tamo gdje senzacije uopće nema. Ukratko: trebalo bi da stoje na stanovištu svijesti o svom zadatku, koji se ne sastoji u tome — bar se ne bi smio u tom sastojati — da informiraju čitateljstvo, nego da ga prvenstveno *formiraju*.

Svi skupa, koliko god ih ima, i naši homiletski pisci i svi njima srodni, kao i naši novinari i publicisti valja da se kane peckavih i packavih informacija iz umjetnog života, da se prestanu »edificirati« nad iskricama iz umjetnog i veleglumačkog života. Ako se već mora govoriti o ljudima i zbivanjima općenito, onda valja već jednom dati prioritet i riječ malom, zaboravljenom, izgubljenom sivom čovjeku proleteru, pečalbaru, radniku, koji hrani sve aristokracije svijeta.

Ovaj osvrt nipošto ne iscrpljuje problematiku koje smo se dotaknuli. Ona zahtijeva studiju koja bi višesmjerno i preciznije zašla u lančanost problema koji se u njoj nalaze. Preostaje nam sada da se osvrnemo i na trenutak i perspektivu naše arhitekture.

Suvremena *arhitektura* u svijetu danas uglavnom rješava stambenu problematiku. Ipak ona poduzima i izvodi čisto avanturistički smione i poetski smišljene pothvate. Baš s obzirom na materijale kojima suvremena arhitektura danas raspolaže, ona je u vanrednoj mogućnosti da polučiti osvježavajući, neočekivan, rekreativan i odgojan efekat. Zahvaljujući pogodnosti i podatnosti armiranih betona, metalnih, staklenih i raznih sintetičkih materijala, danas je ona, a sutra još više, u mogućnosti da na najplodniji i najdomišljatiji način postane ukamenjena, inkarnirana čovjekova misao, želja, vjera i sanja. Te njezine mogućnosti valja iskoristiti osobito u stvaranju sakralnih prostora, tj. u gradnji religioznih objekata.

Danas je arhitektura u mogućnosti da nam više nego ikada do sada, i po svom vanjskom i nutarnjem obliku, dočara raznolik i prebogatu religioznu biblijskodogmatsku simboliku i stvarnost. To i jest primaran zadatak sakralne arhitekture. U zemljama gdje je to moguće, religiozna arhitekturna ostvarenja dosižu simfonijsku ljepotu i ozbiljnost. Kod

nas, razumije se, takvih mogućnosti zasad nema. Ali svejedno, opet moramo s najvećom ozbiljnošću misliti na, možda, blisku, pa neka i daleku budućnost.

Mogli bismo govoriti o bezbrojnim mogućnostima i mogućim načinima objave u arhitekturi. To bi nas svakako odvelo daleko. Mogućnosti naimе neiscrpive i specifično vezane za virtuoznost arhitekta stvaraoца. Za ilustraciju uzimamo na primjer jednu zanimljivu zamisao mnogo-poštovanog oca dra Bonaventure Dude koji misli ovako: Budući da je žalosno obilježje i nas Hrvata da psovkama vrijeđamo Boga (ne svi, razumije se) te tako sramotimo i svoju naciju, u Zagrebu bi bilo zgodno podići hram zadovoljštine, posvećen Kristu koji nas je otkupio svojom krvlju. Profesor Svetog pisma dalje veli da bi takav hram trebalo sagraditi na poseban način, gdje bi dominirajući materijal bio crveno — krvavo staklo.

Možemo bez teškoće svi zamisliti jedan tih i svečan prostor i sebe u njemu. I po našim licima, i po rukama i po odjeći, posvud razliveno crvenilo. U takav hram trebalo bi unijeti i postaviti samo odgovarajuće raspelo. K tome, jedan golem blok bijela kamena — žrtvenik. Takav bi žrtvenik gotovo neprestano bio također preliven crvenilom. Naročito za sunčana vremena. Jedino radi znatiželjnih prolaznika nad ulazom bi trebalo napisati, a inače vjernik koji bi se nalazio u takvoj atmosferi nesumnjivo bi imao čistu asocijaciju i svijest da je to Hram Kristove krvi. — Kako rekosmo, ovo je jedna samo od optimalnih zamisli koje, svakako, s obzirom na realizaciju pretpostavljaju »teren pogodan za igru«.

Ono što u Apokalipsi Glas govori anđelu Crkve u Smirni, to se može danas reći i anđelu Crkve u Hrvatskoj: »Poznam tvoju nevolju i tvoje siromaštvo — međutim ti si bogat...« Siromašni jesmo, a bogati možemo tek postati, ako ne dopustimo da nas naše siromaštvo svlada. Naime, ako ne možemo već ostvarivati velike i veće zamisli, koje bi bile adekvatne gigantiziranju današnjih gradova i urbaniziranju manjih mjesta, to ne znači i ne smije značiti da i ono što možemo i moramo radimo bez pravog ukusa i smisla. I najsiromašnije su crkvice u mogućnosti da svoj osnovni sakralni inventar dotjeraju u jednostavnu, pristojnu, produhovljenu formu. Mnogo toga, na žalost, po našim crkvama sliči na težak nemar ili još gore — na neukus.

Ima dosta crkava koje su obojene groteskno, jazbinskim mutnim bojama, ili nisu uopće obojene. Mnoge crkve trebale bi se pobrinuti da sve nacrtane zastore po apsidama i po zidnim plohama što prije likvidiraju. Nikakva se šteta time neće nanijeti nikomu i ničemu, jer su to plodovi, u većini slučajeva, neznačajkih ruku seoskih soboslikara. Ima također mnogo svetačkih slika koje nisu ništa ni po svojoj funkcionalnosti ni po umjetničkoj vrijednosti ili dokumentarnosti. Mnogo »sušičavih svetaca« prikaznih van svih umjetničkih osnovnih kanona. Budimo i ovdje kratki, pa priznajmo i recimo da našu prosječnu likovnu opremu crkvi treba uobličiti. Sve što je u popularnoj likovnoj opremi naših crkava licitarskog porijekla valja bez kolebanja odstraniti. Svi kipovi koji su »slatki«, kao da su medom ili pekmezom poliveni, trebalo bi da u doglednoj budućnosti ustupe mjesto produhovljenijim, vrednijim kipovima.

S obzirom na perspektivu ove sakralne umjetnosti treba iz crkava budućnosti isključiti slikanje svetih legendi. U povijesti Božje objave ima dovoljno istine i ozbiljnosti, kojoj činimo nepravdu, a sebe izlažemo blamaži, ako nju zamjenjujemo kojekakvim likovnim sevdasima. Moderne slikarske tehnike omogućuju nam čak jeftina rješenja, ili bolje, preobraženja i osmišljenja plošnih prostora u crkvi. Velike zidne plohe budućih crkava, pa ne samo velike nego one male malih crkava, treba povjeriti vještim rukama, da ih bar arabesko-tehnikama opreme kompozicijama koje bi sadržavale bogatstvo velikih biblijskih tipskih tema.

Na način kako su dekorirane suvremene velike društvene prostori i sale valjalo bi dekorirati, ako ne same crkve, onda vjeronaučne dvorane, crkvena predvorja, pa i prostore u sjemeništima. Npr. u sjemeništima prostore na podestima stuba, kojima ljudi dnevno na desetke puta prolaze, trebalo bi dekorirati ili reljefima, ili fresko kompozicijama, ili arabesko-tehnikama, na način koji sretamo u dvoranama, na primjer, turističkih biroa. Tamo se u novije vrijeme suočavamo sa velikim dekor-kompozicijama koje su istovremeno plan grada. Ili, na primjer, u suvremenim bolnicama, prostori koji su golemi i izloženi vječitom susretu s ljudima dekorirani su velikim »zamršenim« kompozicijama općeljudskog sadržaja, koji smiruje, obogaćuje, ili uvodi — recimo — bolesnika u nešto općesudbinsko, izvodi ga iz njegova osamljeničkog stanja. »Zamršenost«, ili ispravnije, složenost i zagonetnost ovakvih kompozicija psihološki je podmetnuta i sračunata. Ona naime baš kao takova prisiljava čovjeka na stanovito povišenje intelektualne budnosti i budi u njem interes za odgonetavanjem, dakle uključuje ga u jedan aktivan proces rezoniranja, tako da se on istovremeno umara i odmara, obogaćuje.

U svakom slučaju kič iz naših crkava treba tjerati stotrukim bičem. I u svakom slučaju i na zidove i na prozore budućih crkava, ako su predviđeni za likovnu dekoraciju, treba umiješati Krista među ljude našeg doba — među nas. Tu moraju biti radnici, sportaši, proleter, pečalbari, vojnici s današnjim oružjima. Na današnjim religioznim kompozicijama moraju biti prikazane i turbine i dizalice, i željeznice i svemirske letalice i ostali rekviziti Providnosti kojima današnji čovjek kuje svoju sudbinu, gradi svoju sreću i nesreću.

Zna se, na umjetniku je kako će djelo izvesti, ali na nama je što ćemo mu sugerirati i što ćemo od njega tražiti. Stoga nije tako malo važno, koliko će naša svećenička kultura biti upotpunjena i tzv. likovnim odgojem. Treba priznati da se tom odgoju pridaje malo ili nimalo pažnje. Što bi trebalo i kako poduzeti da dječaci i mladići koji se spremaju za buduće svećenike pravovremeno i u pravoj mjeri poprimaju estetska znanja, saznanja i usmjerenja, trebalo bi na to studioznije odgovoriti. Reći ćemo samo nekoliko usputnih sugestija, koje bi dosta pripomogle u tom odgojnom pravcu. Već smo spomenuli neke prostore u sjemeništima koje možemo preciznije nazvati punktprostorima, spomenuli smo neke od načina na koje bi se njihova sljepoća i gluhoća mogla razbiti i preobraziti. Nastavimo u tom smjeru. Po hodnicima, umjesto koještarija, gde je to moguće, bilo bi sasvim uputno postaviti kopije vrijednih

umjetničkih slika. Ne misli se ovdje na najekscelentnija svjetska djela. Može se taj prostor dekorirati i s prosječnim umjetninama i kopijama takvih umjetnina. Nijedan zavod ne bi smio dozvoliti sebi toliki manjak da na povoljnom mjestu nema bar vrijedne skulpture ili skulpturalne kompozicije. Pietà od različitih autora. Mi Meštrovića možemo s ponosom koristiti u našim zavodima. Naše gimnazije, na primjer, morale bi na zgodnu mjestu imati Meštrovićeva Ruđera Boškovića. U sjemenišnim zavodima među našim mladićima mogla bi se dapače, bez bojazni, postaviti skulptura Michelangelova Davida.

Naša visoka bogoslovska učilišta i fakulteti također trebalo bi da su opremljena akademski. U nijednom našem učilištu nema ni na ulazima, ni u atrijima, ni na stubištima ni u dvorištima vrijednih skulptura koje bi svojom prisutnošću govorile o visini i ozbiljnosti institucije i o vrijednosti onoga čime se ta institucija bavi. Jedna bogoslovija, jedan bogoslovski fakultet morao bi dopustiti da onoga koji tu prvi put pa i svaki dan ulazi pozdravi svojom tihom snagom jedna genijalna skulptura, kao što su npr. Mojsije Mickelangelov, Job Meštrovićev, Rodinov sveti Ivan Krstitelj ili Mislilac sa vrata pakla, i druga djela velemajestora skulpture. Ima mnogo umjetničkih ostvarenja koja bi morala naći svoj ambijenat baš u vjerskim zavodima. Ona bi tu, kroz tolike godine njegova formiranja, uzračila u pojedinca znatnu dozu estetske ozbiljnosti i smisla za lijepo i sveto.

Pa ne moraju u vjerskim zavodima i drugim njima srodnim ambijentima biti korištene slike, recimo, samo izrazito i jasno vjerskog karaktera. Na raznim mjestima mogu se postaviti i slike koje na prvi mah i nemaju nikakve veze s vjerom. Uzmimo na primjer velemajestora slike, mađioničara boje, Vincenta Van Gogha. Ovaj slikar je svijet obogatio svojim likovnim ostvarenjima. On je slikao masline, slikao je ratare, sijače, slikao je čudesna žuta žita, slikao je obale, lađe itd. Postaviti Van Goghovu sliku Maslina i njegovu sliku Sijača, ili sliku čudesnih zlatnih, crvenih i žutih žita, na plohe sjemenišnih dvorana, hodnika — i ne samo sjemenišnih nego također na plošne prostore sakristija ili, još bolje, dvorana za vjeronauk — to znači puno. Slika Maslina: znajući predobro šta znači maslina u odnosu na starozavjetna i novozavjetna posvetna mazanja, pa imajući na pameti Kristovo gorko bdjenje u Maslinovu gaju, ne gubeći iz vida sva ostala značenja i općeljudske sadržaje koji se kriju u maslini i maslinovoj grani, jasno nam je da je prisustvo takve jedne umjetničke slike u spomenutim ambijentima suviše tumačiti. Slika Sijača: koliko bi nas puta Van Goghova slika sijača podsjetila na: »Iziđe sijač da sije...« Slika Van Goghovih žita: talasala bi naše misli, gotovo svaki put kad bismo je sreli, prema žetvama iz Evanđelja, prema našem svagdanjem kruhu i Kruhu euharistije...

No ima ovdje drugi jedan momenat na koji ne smijemo zaboravljati. Ne moramo naime biti toliko naivni pa postavljati pitanje: pa tko bi stalno mogao na to misliti, svejedno je kakve su slike ili šta je to važno imati uopće na nekom mjestu slika ili ne. Dobro je poznato da je u novije doba mnogo toga u odgojnoj i propagandnoj praksi postavljeno i oslonjeno baš na bazu čovjekove podsvijesti, odnosno na bazu čovjekove vanredno osjetljive naravne vizuelne aparature (napominjemo samo svu silnu suvremenu ljudsku reklamu). Ovaj momenat

valja neosporno uzeti u obzir kad je riječ o rješavanju stambene atmosfere uopće, a pogotovu kad je govor o rješavanju sakralnih prostora. Danas profana arhitektura mnogo polaže na uređaj interijera. Sasvim razumljivo, jer čovjek veći dio svog života doživljava u kući. Stoga kuća apsolutno djeluje na čovjeka. Ima kuća u kojima je čovjek naprosto radostan, ili svakako manje tužan. A daleko se udobnije čovjek osjeća u spilji negoli u kući ili prostoru punu spiljske tame. Jasno: spilja imade svoj elementarni čar, koji se ne da nigdje ponoviti ni kopirati. (Odatle, mislim, proizlazi i neka nelagoda kad se nađemo pred tzv. Lurdskom spiljom po našim crkvama. Takve spilje, ako već treba da se prave, valjalo bi praviti više stilizirano negoli nastojati da se dočara čak i ono što je supernemoguće: lurdski potok, i to još od gipsa). Nema dakle ničeg u sklopu vizuelnih elemenata koji okružuju čovjeka i s čime se on dnevice susreće, a što bi se moglo pustiti po strani. Naročito u našim odgojnim zavodima ništa se ne bi smjelo prepustiti ukusu slučaja, tu bi jedna virtuozna sračunatost interijera mogla rezultirati vanrednim plodovima. Ljudi koji bi nakon svoje dugogodišnje formacije napuštali takvu jednu visokokvalificiranu ambijetalnost, imali bi što donijeti posvuda kamo ih život dovede. Umjeli bi napose sugerirati i stvarati novo, zbiljski izgrađivati čovjeka, evangelizirajući njega i njegovu kulturu.

Ako se još vrlo kratko osvrnemo i *na muziku našeg vremena*, dotaknuli smo se ogranka one opće umjetnosti koja najizravnije ulazi u područje sakralnog.

O današnjoj glazbi uopće i sakralnoj posebno sigurno bi najkompetentnije i najpogodnije govorili stručnjaci za muziku uopće ili sami muzičari. Mi se ipak usuđujemo reći ovo:

Klasična crkvena glazba po dometu je superiornija i sadržajnija negoli glazba trenutnih tendencija, uzevši stvar u najopćenitijoj komparaciji. Ne znači ovo nipošto da današnji muzičar nema pravo da se izrazi svojim muzičkim jezikom, da stvara ovu umjetnost od sadržajnih i formalnih materijala ovog vremena. To se dapače i traži i čeka se, da se pojave novi muzički geniji, koji bi jezikom ove najneposrednije umjetnosti izrazili i koliko gorčine baštini, i koliko snage posjeduje, i koliko nemoći i strepnje vrije u trijumfima čovjeka o kojem je riječ.

Mi međutim opet budimo iskreni: naša popularna crkvena popijevka ni po svojoj sadržajnoj niti po izražajno-formalnoj valuti ne stoji visoko. Ima u njoj mnogo umjetnog mlijeka, ima i trijumfalističkih himničkih elemenata. Ona mnogo ječi. Licitari su ubacili i u našu crkvenu popijevku svoju udicu. Mnogo je toga u njoj mladonevjestarskog a malo prave istinske bremenite muzičke riječi.

Završimo kratko: Svijet živi i raste, žive i rastu problemi. Učinimo sve u svom vremenu da Riječ Božja — Krist skupa s nama, ili bolje, učinimo sve da svijet po Kristu, s Kristom i u Kristu raste.

DISKUSIJA: nakon predavanja iskristaliziralo se mišljenje, da sadašnjem nezavidnom stanju naše crkvene umjetnosti nije najveći uzrok pomanjkanje ukusa ili umjetnika. Što više, lijep broj mlađih umjetnika izjavljuje se spremnim, da stvara crkvene umjetnine. Glavni razlog je u općem osiromašenju Crkve kod nas. Ona nema financijskih sredstava ni za najnužnije

potrebe pa ne može ni pomišljati na inače dragu ulogu mecene umjetnosti, kako je to bila u prošlosti. Zbog pomanjkanja financijskih sredstava ni vanjska oprema našeg tiska ni likovna umjetnost u našim crkvenim objektima nije na onoj visini, kako bismo to željeli, i kako bi naši umjetnici to znali izvesti.

No uočena je mogućnost, da bismo u svojim crkvenim zavodima mogli posvetiti više pažnje umjetničkom odgoju naših budućih generacija. U našim školama treba posebnu brigu posvetiti čistoći hrvatskog jezika i otmjenoj jednostavnosti i neusiljenosti izražaja. Osim toga našem podmlatku treba pružiti mogućnost — barem u slobodno vrijeme —, da kroz odmor razvija svoje likovne sposobnosti vježbanjem u crtanju, modeliranju, slikanju. Također bilo bi poželjno, da se u nastavni plan naših gimnazija — iako su klasičnog tipa — uvrsti i likovni odgoj — makar samo predmetom crtanja. U današnjem našem umjetničkom svijetu ima nekoliko istaknutih umjetnika, koji su svoju osnovnu umjetničku kulturu — bilo književnu, glazbenu ili likovnu — ranije primili u našim vjerskim školama. Zato i danas te škole trebaju nastojati, da se pravilno razvijaju prirodene umjetničke sposobnosti našeg podmlatka. Time će naša crkvena umjetnost imati osiguranu budućnost i u vrijeme, kad je Crkva siromašna.

Obzirom na naše mlado novinstvo, u diskusiji je naglašena velika odgovornost i delikatnost tog rada, kao i teškoća zadatka. Naše novinstvo ne smije biti jednostavna i pomalo dosadna didaktika, nego pravo novinstvo, kojemu je zadatak, da čovjeka, kršćanina *formira preko informacije*. Zato sve informacije, bile one kojeg roda (vijesti, reportaže, članci), trebaju biti u skladu sa postavljenim zadatkom. — Sadašnje naklade naših novina i časopisa pružaju utješnu perspektivu, koja će — nadamo se — biti to ljepša, što naš tisak bude bolje odgovarao sebi postavljenoj svrsi.